

การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาผ่านการ เรียนรู้เชิงประสบการณ์ชุมชน : กรณีโครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น Development of Student Public Consciousness Through Community Experience Learning: The Case of Project of Returning to Stranded Thai People

สุนี ไชยรส¹

วันรับ: 14 มีนาคม 2565 วันแก้ไข: 19 เมษายน 2565 ยอมรับ: 2 พฤษภาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถสะท้อนผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการลงพื้นที่ปฏิบัติจริง ในการเรียนรู้และกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ เพื่อให้ทราบปัจจัยผลักดันต่างๆ และประเมินผลกระทบซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมเรียนรู้ของนักศึกษา ผ่านประสบการณ์เชิงชุมชนในพื้นที่ปฏิบัติจริง และเพื่อสร้างองค์ความรู้ผ่าน ประสบการณ์ตรงที่เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ และเพื่อพัฒนาแนวคิดในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของวิทยาลัยนวัตกรรมสังคมต่อไป งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การศึกษาปรากฏการณ์ในภาพรวม โดยผู้วิจัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสังเกตการณ์อย่างเป็นธรรมชาติ ให้ความสำคัญและเคารพข้อมูลปัจเจกแต่ละคน ศึกษาจากเรื่องเล่าและการถอดบทเรียนของแต่ละคน โดยยึดหลักแลกเปลี่ยนอิสระเสรี มีส่วนร่วม และหลักเท่าเทียม สร้างความไว้วางใจ ใช้คำถามแบบปลายเปิดให้ผู้ถูกสัมภาษณ์

¹ รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

รู้สึกเหมือนเป็นการสนทนาทั่วไป เพื่อให้ทำให้ข้อมูลถูกพูด ออกมาอย่างมีความหมาย ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาได้มีกระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำเองผ่านประสบการณ์ โครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่นของวิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต ที่มีปัญหาสิทธิที่สำคัญพื้นฐานในเรื่องสัญชาติอันนำไปสู่การไร้สิทธิใดๆ ที่กระทบต่อผู้คน จำนวนมากมายาวนานและยังแก้ไขปัญหาล่าช้า ทำให้นักศึกษามีประสบการณ์การเรียนรู้ต่อปัญหา โครงสร้างของสังคมชัดเจนขึ้นและได้เสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะ เนื่องจากโครงการฯ นี้เป็น กิจกรรมต่อเนื่องที่ต้องการจิตอาสาที่มุ่งมั่น รับผิดชอบ เสียสละเวลา ทำงานหนัก ซึ่งมีนักศึกษาอาสาเข้าร่วมจำนวนมาก

ข้อค้นพบนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อวิทยาลัยฯ และมหาวิทยาลัยฯ คือ (1) การสนับสนุนโครงการฯนี้ ต่อเนื่อง และเพิ่มเติมโครงการอื่นๆ ที่ให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์เชิงชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมที่นักศึกษาได้ร่วมวางแผนและรับผิดชอบงาน รวมทั้งมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยฯ พัฒนากลไกการดำเนินงานและงบประมาณทางสังคมอย่างมี แผนงานชัดเจนและต่อเนื่อง (2) ปรับปรุงหลักสูตรที่เชื่อมโยงกิจกรรมเชิงชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่ง ในกระบวนการเรียนการสอน เช่น การเปิดวิชาเลือก 6 หน่วยกิตในภาคฤดูร้อนเพื่อเป็นทางเลือกให้ ไปเรียนรู้ประสบการณ์เชิงชุมชน การให้ทางเลือกฝึกงานแก่นักศึกษาตั้งแต่ปีที่ 2 และอาจเลือกฝึก ได้ 2 ครั้งๆ ละ 2 เดือน เพื่อค้นพบความสนใจที่ชัดเจนของตนเอง (3) การให้ทุนวิจัยเชิงปฏิบัติการ ในชั้นเรียนภายใต้เงื่อนไขการพัฒนาการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และนักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วม ในกระบวนการวิจัย เพื่อสร้างแรงจูงใจและสนับสนุนให้อาจารย์สร้าง ผลงานวิชาการบริการสังคม และเพิ่มการจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานกิจกรรม ร่วมกับชุมชน (4) การจัดให้มี “ทุนนัก กิจกรรมทางสังคม” สำหรับนักเรียนที่มาศึกษาต่อ มหาวิทยาลัยรังสิต นอกจากนี้มีข้อเสนอเพื่อการวิจัยต่อไปในอนาคต ต่อปรัชญาดการ ศึกษาที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงหลักคิด ระบบการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับ กระบวนการเรียนรู้ที่ออกนอกกรอบเดิม และมีทางเลือกใหม่ๆ ในการพัฒนานักศึกษา เพื่อให้เป็นคนที่มีความคุณค่าของสังคม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีจิตสำนึกสาธารณะ ต่อสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: จิตสำนึกสาธารณะ, กิจกรรมจิตอาสาของนักศึกษา, ประสบการณ์เชิงชุมชน, การปฏิรูป การศึกษา, การคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น

Abstract

This research works chose to study the case of “project of returning nationality to stranded Thai people” that social innovation college made an MOU with the Department of Administrative Affairs and many network parties. The objective that in order to make the research result reflect the result that happens from hands-on activity operation in learning and development process of public conscience in order to know various driving force and impact assessment to each other in learning activity operation of students through hands-on community experience. This enabled students to have learning experience to the social structure problem in a clearer way and created public nsciousness by focusing on studying through the work operation of student clubs along with the equality and fairness promotion center, social innovation college as this project was a continuous activity that required volunteers with determination, responsibility, sacrifice time, working hard. There were a lot of volunteer students. This research was qualitative research focused on participatory operational research. The important operational principle was to study phenomenon in the overall picture. The researcher participated in the activity and natural observation, prioritized and respected data of each individual, studied from storytelling and lesson acquired by each individual by using the principle of free exchange and participation and equality principle, creating trust, using open-ended questions so that interviewees would feel as if it was like a normal conversation so that the data were spoken meaningfully.

The finding which led to important suggestion of the college and university were as follows. (1) Support of this project and other projects allowing students to have more community experience by creating participatory process that students had planned and be responsible for the work and developing work operation mechanism and social budget with a clear and continuous work plan. (2) course concerned with community activity was improved to be part

of the teaching process such as opening 6 credits of elective subjects in the summer as a choice to go learn community experience, providing internship choice to students from second year and over. They might choose to have 2 trainings. Each on lasted two months to clearly find their interest (3) provide in-class research scholarship under the condition of learning development that used community as a foundation and students participated in the research process to create motivation and support to teachers to create social service academic work and increased teaching arrangement that combined activities with community. (4) Arrangement of “social activity scholarship” for students who came to study at Rangsit University. Moreover, there was a suggestion for research about the educational philosophy to develop thinking principle, teaching system to follow the outside- the-box learning process and there were new choices in developing students, so they become people with social value, having creativity and public consciousness.

Key words: Public consciousness, Volunteer activity of students, Experience on communities Base, Educational Reformation, returning nationality to stranded Thai people

1. บทนำ

การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เป็นธรรม และประชาชนทุกกลุ่มมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นประชาธิปไตย เป็นอุดมการณ์และความใฝ่ฝันของทุกคนทั่วโลก และเป็นความคาดหวังต่อรัฐบาลทุกสมัย โดยจะต้องเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่มีการกระจายอำนาจและมีหลักประกัน สิทธิชุมชน โดยต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และมีสวัสดิการสังคม ที่ดูแล คุณภาพชีวิตของผู้คนทุกกลุ่มอย่างเป็นธรรม ไม่มีความเหลื่อมล้ำ ซึ่งประชาชนจะพัฒนาระดับการมีส่วนร่วมได้อย่างเข้มข้นก็ต่อเมื่อได้ผ่านกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะผ่านความสนใจติดตาม วิเคราะห์ สภาพการณ์ในสังคม มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งที่มีคุณภาพ และติดตามตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐทุกระดับ มีส่วนร่วมในการวางแผนนโยบายการพัฒนา ป้องกันและตรวจสอบการทุจริต รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งของกลุ่มประชาชนในระดับต่างๆ

ขบวนการเยาวชนนักศึกษาผ่านช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ที่ย้อนยุคสมัยระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการในหลายช่วงเวลา โดยเฉพาะการถูกปราบปรามอย่างทารุณ ในเหตุการณ์ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีคนเสียชีวิตจำนวนมาก และถูกจับหลายพันคน และประเทศกลับเข้าสู่ยุคเผด็จการเต็มรูปแบบอีกครั้ง ทำให้มีการหลบภัยเข้าร่วมการต่อสู้ด้วยกำลัง อาวุธในเขตป่าเขาจำนวนมาก ทั้งนักศึกษา กรรมกร ชาวนา ขบวนการทางสังคมทั้งในและ ต่างประเทศมีส่วนช่วยการรณรงค์ให้รัฐบาลเผด็จการต้องยอมนิรโทษกรรมคดี ๖ ตุลา เริ่มการผ่อน คลายให้มีรัฐธรรมนูญ และการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม ในปี ๒๕๖๓ ก็มีนโยบาย ๖๖/๒๕๒๓ ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนในเขตป่ากลับสู่สังคมโดยไม่เอาผิด นักเรียนนักศึกษาจำนวนมากกลับมาเรียนต่อ แต่การกลับมาของระบอบเผด็จการอีกครั้งในช่วงปี ๒๕๓๔ ทำให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง ครั้งใหญ่โดยการต่อสู้ของประชาชนในเหตุการณ์พฤษภาประชาธรรม ๒๕๓๕ ทำให้เกิดการผลักดันให้มีการปฏิรูปการเมืองมีสภาร่างรัฐธรรมนูญ และนำมาซึ่งรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ที่ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้บทบาทภาคประชาสังคมกว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น ขณะที่ความคาดหวังของสังคมไทยต่อบทบาทนักศึกษาในการรับผิดชอบต่อสังคม และในส่วนของ ขบวนการนักศึกษาเองก็มีการเรียกร้องให้มีจิตสำนึกสาธารณะและความรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่มา ตลอดจนเช่นกัน

สถานการณ์ของสังคมไทยยังมีโครงสร้างของปัญหาความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ มากมาย กิจกรรมนักศึกษาที่มีจิตสำนึกสาธารณะในหลายมิติก็มีจำนวนมาก เพียงแต่ถ้าเทียบ สัดส่วนจำนวนนักศึกษาทั้งหมดแล้วก็ยังเป็นสัดส่วนที่น้อย เยาวชนนักศึกษารุ่นใหม่ๆ ก็เปลี่ยนรุ่นเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่สังคมไทยตระหนักว่า การมีจิตสำนึกสาธารณะเป็นเรื่องจำเป็นของ ทุกคนทุกกลุ่มในสังคม เพื่อให้ประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้นทั้งเนื้อหาและรูปแบบ จำเป็นต้องมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับทุกมิติ ในการร่วมพัฒนาชุมชน สังคมในมิติต่างๆ ในการตรวจสอบการทำงานของราชการและการใช้อำนาจอรัฐทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมยังตำรังซึ่งความคาดหวังต่อเยาวชนและนักศึกษา โดยมีความเชื่อมั่นว่าเยาวชนเป็นพลังที่บริสุทธิ์ และพร้อมจะเปลี่ยนแปลงสังคมในกระบวนการทำงานทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม จึงมีโครงสร้างการทำงานที่มีเยาวชนนักศึกษาเข้าร่วมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการจำนวนมาก เช่น บทบาทของสภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย องค์การนักศึกษา และสโมสรนักศึกษาแต่ละ มหาวิทยาลัย ชมรม/กลุ่มต่างๆ ของนักศึกษาที่เป็นกลุ่มอิสระ หรือทำงานแบบอาสาสมัครจำนวนมาก และมีงานวิจัย หรือข้อเสนอแนะที่สนใจต่อการพัฒนาเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะต่อ นักศึกษาจำนวนไม่น้อย

การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ การมีแรงบันดาลใจของแต่ละคน และการเสริมสร้างพลังของนักศึกษา เป็นเรื่องท้าทายของยุคสมัยปัจจุบันของทุกมหาวิทยาลัย ในสถานะของมหาวิทยาลัย เอกชนยังมีความท้าทายอย่างยิ่ง เพราะการจะเรียกร้องให้นักศึกษามีจิตสำนึกกับใช้ประชาชนในฐานะใช้เงินภาษีของประชาชนอาจเป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจนและไม่สอดคล้องเหมือนมหาวิทยาลัยของ รัฐที่ใช้งบประมาณจากภาษีประชาชนหรือการใช้ที่ดินสาธารณะของสังคม แต่พลังเยาวชนนักศึกษา ก็เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ในฐานะบทบาท ภาคประชาสังคม หรือส่วนหนึ่งของการเมืองภาคประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนหลากหลายมิติตามเจตนารมณ์ของ รัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับปี 2540 เป็นต้นมา ก็มีบทบาทเยาวชนนักศึกษาทุกเพศสภาพเป็นพลังร่วมด้วยในการเสริมสร้างประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ สังคมที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพความ เสมอภาคระหว่างเพศ สิทธิมนุษยชน และช่วยจัดความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเน้นศึกษาการดำเนินกิจกรรมของนักศึกษา ร่วมกับภาคีองค์กร เครือข่ายทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย โดยเน้นที่การเรียนรู้สังคม การฝึกวิเคราะห์และสัมมนา แลกเปลี่ยนในห้องเรียน ประสานการทำกิจกรรมนอกห้องเรียน เพื่อให้นักศึกษาได้ผ่าน ประสบการณ์จริงด้วยตนเอง โดยเน้นประสบการณ์เชิงชุมชน ซึ่งมุมมองการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษาหลายคนช่วยให้เห็นการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาผ่านประสบการณ์เชิงชุมชน และน่าสนใจที่จะมีการศึกษาวิจัยต่อเนื่องเพื่อพัฒนาระบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะให้ดียิ่งขึ้น และทำให้จิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาเติบโตเป็นฐานคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการรับผิดชอบต่อสังคม

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา “ผล” และ “กระบวนการดำเนินกิจกรรม” ของ “กิจกรรมจิตอาสาที่พัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ” โดยผู้วิจัยได้เลือกศึกษา กิจกรรมการลงพื้นที่ชุมชนที่มีความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเสมือนห้องเรียนที่มีชีวิต คือโครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น ซึ่งเป็นกิจกรรมต่อเนื่องของวิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษาในการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติ จากประสบการณ์จริงได้เสริมสร้างพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาให้มีความแข็งแกร่ง และบังเกิดผลในการเรียนรู้ด้านการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาการเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ และความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมในการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันได้เห็นพัฒนาการทั้งก่อนและหลังกิจกรรม จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาแล้ว และคาดหวังที่จะเติมเต็มให้พัฒนาระบบการเรียนการสอน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเหตุผลหรือแรงบันดาลใจ บทเรียนสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรม และการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในพื้นที่ชุมชน
2. เพื่อศึกษากระบวนการทำงาน ในกิจกรรมที่นักศึกษาเข้าร่วม และผลที่ได้รับต่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษาที่ร่วมกิจกรรมเรียนรู้ผ่านปฏิบัติการจริง
3. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ของนักศึกษาและประชาชนในกิจกรรมที่นักศึกษาดำเนินการ รวมทั้งทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อกิจกรรมของนักศึกษาในพื้นที่ปฏิบัติงานจริง

3. กรอบคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษา 5 แนวคิดหลัก ประกอบกับกฎหมาย และความเป็นมาของคนไทยพลัดถิ่น ดังนี้

1. แนวคิดและอุดมการณ์ บทบาทเยาวชนนักศึกษาและขบวนการทางสังคมแบบใหม่
2. แนวคิดเรื่องจิตสำนึกสาธารณะและสิทธิมนุษยชน
3. แนวคิดประสบการณ์นิยม
4. แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษา
5. แนวคิดเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. กฎหมาย กฎกระทรวง และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น
7. ประวัติศาสตร์ และสถานการณ์ปัจจุบันเรื่องคนไทยพลัดถิ่น

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจความคิด ท่าที ทักษะ แนวคิด อุดมการณ์ กระบวนการเรียนรู้และบทเรียนจากการดำเนินกิจกรรมจิตอาสาของนักศึกษาที่ร่วมอาสาสมัครทำกิจกรรมซึ่งวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคมจัดขึ้น รวมทั้งการพัฒนาสู่การสร้างกิจกรรมจิตอาสาด้วยตนเองของนักศึกษาทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม จนถึงการพัฒนาเป็นกิจกรรมอาสาต่อเนื่องแก่วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคมในหลายกรณี แต่ละครั้งนักศึกษาที่ลงพื้นที่ไม่ได้มีเฉพาะวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคมเท่านั้น แต่มีนักศึกษาคณะอื่น ภาควิชาอื่น มหาวิทยาลัยอื่นที่มีจิตอาสาร่วมด้วย

งานวิจัยนี้ได้รับการออกแบบให้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัย เชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งเทคนิค วิจัยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ใน กระบวนการเรียนรู้

และพัฒนา ซึ่งเป็นการวิจัยที่เน้นบทบาทของตัวผู้วิจัยในการลงพื้นที่ด้วยตนเอง ทั้งการ ศึกษาและการสังเกตแบบละเอียดในทุกๆด้านแบบเจาะลึก เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการตีความด้วยทักษะของการวิเคราะห์เชิงเหตุและผล วิเคราะห์เรื่องราวและชีวิตทางสังคม ที่มีบุคคล เป็นผู้กระทำและเป็นผู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานการณ์ โดยยึดหลักการพื้นฐานการวิจัยเชิงคุณภาพว่า เป็นการศึกษารากฏการณ์ในภาพรวม ไม่แยกบางส่วนหรือบาง องค์ประกอบมาศึกษา โดยผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในสนามและสังเกตสิ่งที่ศึกษาอย่างเป็นธรรมชาติ

เทคนิค และวิธีการ ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. การสัมภาษณ์ลุ่มลึก (In - depth Interview) เพื่อทำความเข้าใจความคิดทัศนคติ ความเชื่อ อุดมการณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย รวมทั้งจากเรื่องเล่าและการถอดบทเรียนโดยคำถามนำอาจ ครอบคลุมประเด็นของแต่ละกลุ่ม การออกแบบคำถามแบบปลายเปิดและยืดหยุ่นในการพูดคุย เน้นการสร้างแนวคิด การตีความเพื่อให้เกิดความเข้าใจในมนุษย์และสังคม ให้ความสำคัญกับข้อมูลประเภทอัตชีวประวัติ โลกทัศน์และความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกบุคคล โดยใช้หลักความสัมพันธ์ ระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายให้มีการแลกเปลี่ยนอย่างเสรี อิสระ มีส่วนร่วม หลีกเลี่ยงการตีความ และความไว้วางใจ

2. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview) ผู้วิจัยใช้เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติงาน กิจกรรมจิตอาสาของนักศึกษา การดำเนินการตามความสนใจเพิ่มเติม หรือต่อเนื้อเรื่องและการพัฒนาไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมในห้องเรียนและอื่นๆ มีเป้าหมายหลักคือการร่วมกันสรุปบทเรียนจาก การเข้าพื้นที่ ทั้งในอดีต และหลังจากการเข้าสู่ภาคสนามรอบใหม่ขณะร่วมวิจัย หลักการ กระบวนการ ผลลัพธ์ ความเห็น ความรู้สึก หลังจากการเข้าพื้นที่แต่ละครั้ง แต่อย่างไรก็ตาม ยึดหลักการพูดคุยแบบยืดหยุ่น คำถามแบบไม่มีโครงสร้าง เป็นเหมือนการสนทนาในชีวิตประจำวัน

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยใช้เทคนิค นี้ ขณะเข้าพื้นที่ภาคสนาม เพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับนักศึกษาที่ปฏิบัติงานโครงการ กิจกรรมนี้ การเรียนรู้จากชุมชน ไปจนถึงการสังเกตและพูดคุยเพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ สถานการณ์ของประชาชน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กระบวนการทำให้ข้อมูล “พูด” ออกมาอย่างมี ความหมาย และสมเหตุสมผลที่สุด และการประสานงานกับหน่วยงานราชการและหน่วยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ไป

ร่วมโครงการนี้ด้วย 8 ใน ครั้ง โดยช่วงระหว่างการทำวิจัย มีการไปทำกิจกรรมตามโครงการนี้ 1 ครั้งในเดือนมีนาคม 2562 และระหว่างการทำวิจัยมีกิจกรรมตามโครงการนี้ 1 ครั้งในเดือนมีนาคม 2563 แต่อย่างไรก็ตามสถานการณ์โควิด-19 ที่เริ่มจากปี 2563 มาจนถึงเดือนพฤศจิกายน 2564 ก็ส่งผลให้กิจกรรมโครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่นของวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม และองค์กรเครือข่ายทั้งหมดที่วางแผนจะไปดำเนินงานสองครั้งในปี 2563 และอีก 1 ครั้งในปี 2564 ต้องหยุดชะงักลง รวมทั้งส่งผลกระทบต่อภารกิจที่ การเก็บข้อมูล เพิ่มเติม และการสังเกตการณ์ แต่โดยพื้นฐานข้อมูลต่างๆ ได้มาค่อนข้างครบถ้วนแล้ว

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เลือกกิจกรรม “โครงการคืนสัญชาติให้คนไทยพลัดถิ่น” ที่นักศึกษาต้องมีจิตอาสา ทุ่มเททั้งเวลา กระทั่งค่าใช้จ่ายส่วนตัว และเป็นกิจกรรมที่มีความยากลำบาก เช่น ในการเดินทาง ที่พัก อาหาร ต้องมีจิตใจรักและทุ่มเทด้วยความรับผิดชอบเพื่อร่วมแก้ไขปัญหามาของชุมชน กิจกรรมกลุ่มเป็นหลัก และเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนให้กำลังใจ ช่วยเผยแพร่ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องต่อ สาธารณะหลากหลายรูปแบบ

ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ที่มีการดำเนินกิจกรรมประจำและต่อเนื่องในโครงการ คืนสัญชาติให้คนไทยพลัดถิ่น ในพื้นที่สามอำเภอของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ อ.เมือง อ.บางสะพาน อ.ทับสะแก และ อ.เมือง จ.ระนอง

ขอบเขตด้านเวลา กำหนดช่วงของการศึกษา ตั้งแต่ปีที่วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มีการทำ บันทึกความเข้าใจร่วมกัน (MOU) กับกรมการปกครอง เมื่อปี 2558 ต่อเนื่องถึงสิ้นปี 2563

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในกระบวนการเรียนรู้ มีนักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ ทั้งนักศึกษา นวัตกรรมสังคม (เป็นนายกสโมสรนักศึกษา 7 คน) คณะอื่น และมหาวิทยาลัยอื่น รวมทั้งสิ้น 30 คน

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากเครือข่ายคนไทยพลัดถิ่น 10 คน

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากอาจารย์ที่ลงพื้นที่ร่วมกิจกรรม 6 คน และที่ปรึกษาจากองค์กรภาคี เครือข่ายที่ร่วมทำกิจกรรม 5 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการจำแนกจัดระบบข้อมูลเพื่อตอบคำถามในการตีความ และหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อแยกแยะเงื่อนไขและดูสาเหตุในความสัมพันธ์และกระบวนการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ได้นำข้อมูล และบทสัมภาษณ์หลากหลายกลุ่มเป้าหมาย มาจัดกลุ่มข้อมูล วิเคราะห์ และนำเสนอ ดังนี้

บทที่ 4 แรงแบบดาลใจในการพัฒนาจิตสาธารณะ โดยวิเคราะห์ข้อมูลและกิจกรรมของกลุ่ม นักศึกษา และแกนนำเครือข่ายคนไทยพลัดถิ่น มานำเสนอในมิติของแรงแบบดาลใจต่อนักศึกษา ดังนี้

1. แรงแบบดาลใจภายนอกและภายในองค์กร
2. แรงแบบดาลใจภายในตัวตนของนักศึกษา
3. แรงแบบดาลใจจากชุมชน

บทที่ 5 ว่าด้วยกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์โครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น ในการเรียนรู้ของนักศึกษาผ่านกรณีศึกษาในงานวิจัย ได้นำข้อมูลทั้งหมด ทุติยภูมิ การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม มาประมวลวิเคราะห์ โดยนำเสนอในหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. นิยามคนไทยพลัดถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดระนอง และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

2. กระบวนการดำเนินโครงการในลักษณะ PDCA ซึ่งแสดงถึงขั้นตอนการดำเนินงานของนักศึกษา

- PLAN การเตรียมพร้อมขั้นตอนการทำงาน การเตรียมอุปกรณ์เทคโนโลยี การบริหารจัดการการอบรมคน การเตรียมงาน เตรียมสถานที่
- DO การปฏิบัติโครงการทั้ง 9 ครั้ง ที่ลงไปทำ
- CHECK การตรวจสอบกระบวนการ คู่กัน ค่อนคิน คึกคิน เพื่อแก้ปัญหา และวางแผนแก้ปัญหาในวันรุ่งขึ้น
- Act ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม และรายงานปัญหาอุปสรรค

3. การทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิผล

ในบทที่ 6 การเรียนรู้บทบาทผู้นำผ่านกระบวนการจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนำข้อมูลการสัมภาษณ์ของนักศึกษากลุ่มเป้าหมายทั้งจากวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม

คณะอื่น และมหาวิทยาลัยอื่น มาประมวล วิเคราะห์ให้เห็นชัดเจนถึงการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ควบคู่กับการพัฒนา จิตสำนึกสาธารณะไปด้วย โดยจำแนกการนำเสนอเป็น 7 ด้านดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาอุดมการณ์
2. ความสามารถในการวิเคราะห์ระบบและโครงสร้าง
3. ความสามารถในการบริหารจัดการ
4. ความมีคุณธรรมและความเสียสละ
5. การเห็นประโยชน์ส่วนรวมและความรับผิดชอบต่อสังคม
6. การพัฒนาด้านจิตใจ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเอง และเอาชนะใจตนเอง
7. การเรียนรู้ Role Model จากตัวแบบนำอื่นๆ

5. อภิปรายผล

บทบาทเยาวชนนักศึกษาถือเป็นพื้นฐานอนาคตของสังคมไทย เป็นพื้นฐานของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ร่วมกับภาคประชาสังคมอื่นๆ ถือเป็นทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และเป็นรากฐานของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เป็นรากฐานการเมืองของภาคประชาชน และเป็นพลังทางสังคมไปสู่ความเป็นธรรม การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน ถ้าเยาวชนเติบโตอย่างมีคุณค่าและมีจิตสำนึกสาธารณะที่มั่นคง มีอุดมการณ์เพื่อประชาชนที่ยากลำบาก และไม่ได้รับความเป็นธรรม ทั้งนี้แรงบันดาลใจและความรู้สึกของนักศึกษารวมทั้งอาจารย์ต่อการไป เรียนรู้ในห้องเรียนนั้นจะเป็นกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกต่อตนเองเป็นอย่างสูง และพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะที่ช่วยให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสอดคล้องกับคำกล่าวของ อ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ว่าด้วยเรื่องบทบาทความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนนักศึกษาในหลายบทความ กล่าวคือ “วัยที่เราศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเป็นวัยที่ดีที่สุดในชีวิตของมนุษย์ ทั้งชายและหญิงวัยหนุ่มสาวเป็น วัยที่ขึ้นบานกำลังวังชาก็แข็งกล้า สติปัญญาก็เฉียบแหลมที่สุดในอายุขัย พวกเราเพิ่งพ้นวัยเด็กมา และวัยเด็กนั้นก็ทุเรศเพราะไม่เดียงสา และพวกเราก็กังขังไม่บรรลุวัยผู้ใหญ่ วัยผู้ใหญ่ที่ทุเรศเพราะมีเรื่องกวนใจต้องรับผิดชอบต่อจุกจิก การประกอบอาชีพก็เต็มไปด้วยอุปสรรคครกใจ ใจเราจะปล่อยให้โอกาสแห่งวัยหนุ่มสาวให้ล่วงผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์” ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้

ผ่านการปฏิบัติงานจริงของนักศึกษาจะช่วยสร้างให้มีแรงบันดาลใจต่อการทำงานและการใช้ชีวิตในอนาคต

การได้เรียนรู้จากประชาชนยังเป็นการหล่อหลอมตนเอง จนเกิดอุดมการณ์ที่จะต่อสู้กับปัญหา ดังผู้นำทางความคิดและนักปฏิบัติคนสำคัญหลายคนที่ได้เรียนรู้ปัญหาประชาชนจากการเดินทางลงไปหาประชาชนสอดคล้องกับการศึกษาของอนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิสารทสกุล (2540) กล่าวว่า การมีจิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เป็นคุณลักษณะที่สำคัญและ มีความหมายอย่างยิ่งในสังคมทำให้เกิดประชาสังคมคือเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Consciousness Community) ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้และทำความเข้าใจร่วมกันโดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้ม ความเปลี่ยนแปลงพร้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ

2. ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองจะสามารถรวมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้ คือการทำให้เกิดกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคมไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาก็กับตนเอง ซึ่งการที่บุคคลจะสำนึกถึงพลังของตน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

3. การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมมีความหลากหลาย จึงจำเป็นต้องสร้างขั้นพื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและความสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อม เกิดขึ้นได้ ซึ่งความต่างนี้เป็นสิ่งดีและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป ดังนั้นเงื่อนไขแห่งความรักสมานฉันท์จะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

4. การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน สำนึกสาธารณะนั้นเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้นต้องสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง

5. การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสารการแลกเปลี่ยน เรียนรู้เป็นส่วนที่ทำให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทางนำไปเกิดจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ กระบวนการ PAR ที่นำมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเปา โลแฟร์ที่ว่า กระบวนการเรียนรู้ของระบบการศึกษาและวัฒนธรรมผ่าน

วาทกรรมที่ทรงคุณค่าและมีความหมายยิ่งต่อการค้นหาความหมายของประชาธิปไตยในการศึกษา และพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ ทุกคนต้องเป็นผู้นำคิดและทำด้วยตนเอง ต้องเข้าใจมายาคติ เชื่อว่าทุกคนมีอิสระ เด็บโตได้ รวมทั้งแนวคิดของเปาโลแฟร์ที่ว่า เราต้องการครูแบบใหม่ที่เก่งกาจเหนือกว่าคนอื่น หรือต้องการ ครูผู้ชวนให้ทุกคนมีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง แนวคิดที่เชื่อมโยงกับสภาพความเป็นจริง และภาษาเล่าเรื่องของชาวบ้าน เป็นการใคร่ครวญและตอกย้ำความเข้าใจบางอย่างให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เป็นการทำให้เข้าใจประชาธิปไตยในการศึกษา และจิตวิญญาณ (Popular ed) โดยที่การศึกษาแบบใหม่เน้นความเป็นมนุษย์ เปิดโอกาสให้ซักถาม คิดวิเคราะห์ มิใช่บอกเล่าท่องจำสถานะครู ลูกศิษย์ ไม่ควรเป็นผู้รอบรู้-ผู้เฒ่า ว่าต้องปรับระดับให้เท่าเทียมกันด้วยการเสวนาที่มีปฏิสัมพันธ์กันแนวราบ เปิดโอกาสทั้งสองฝ่ายช่วยกันคิดเสนอแนะ ตั้งคำถามให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ให้พวกเขาารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าเน้นเสรีภาพและการเชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติด้วยกันทำแล้ววิพากษ์วิจารณ์ทบทวนเป็นทฤษฎีที่ดีขึ้นและกระทำต่อเนื่อง

ข้อค้นพบจากการวิจัย เมื่อนำข้อมูลการศึกษา จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้งหมด ร่วมกับการสังเกตการณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูลประกอบทฤษฎีต่างๆ มีข้อสรุปดังนี้

1. จากทฤษฎีประสบการณ์นิยม: “การเรียนรู้โดยลงมือกระทำ” ที่พัฒนาสู่ปรัชญา “พิพัฒนาการนิยม (Progressivism)” ที่ให้ความสนใจอย่างมากต่อ “การปฏิบัติ หรือ การลงมือกระทำ” เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ นักศึกษาได้รับอิสระริเริ่มความคิดและลงมือทำตามความคิด ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์และใช้กระบวนการแก้ปัญหาด้วยตนเอง จากนักปรัชญา จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่เสนอ “Learning by doing” “หรือการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง” เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการกระทำฝึกปฏิบัติ ฝึกคิด ฝึกลงมือทำ ฝึกทักษะกระบวนการต่างๆ จากการกระทำในสถานการณ์จริง ซึ่งการเรียนรู้แบบก้าวกระโดดของนักศึกษาจะเป็นหนทางก้าวหน้าไปสู่การ เปลี่ยนแปลง สังคมและวัฒนธรรม” (Progressive Road to Culture)

2. จากการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและเรียนรู้สิทธิมนุษยชน ผ่านประสบการณ์ เชิงชุมชนในโครงการนี้ ช่วยให้เกิดความตระหนักถึงความเข้าใจ โครงสร้างปัญหาของสังคม การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และการผลักดันให้มีระบบสวัสดิการสังคม ที่ดูแลคุณภาพชีวิตของผู้คนทุกกลุ่มอย่างเป็นธรรม ไม่มีความเหลื่อมล้ำ กระบวนการเรียนรู้ผ่านการ ลงมือทำได้ควบคู่กับกระบวนการ

เรียนรู้และปลูกฝังให้นักศึกษามีจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะเรียนรู้วิชาการในห้องเรียนแล้ว การเข้าใจสังคม การรู้จักมีอุดมการณ์ทำงานเพื่อสังคมและ การรับผิดชอบต่อสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ โครงการดังกล่าวเป็นเรื่องที่เสริมความเข้าใจต่อหลักสิทธิมนุษยชนในหลายมิติ โดยเฉพาะหลักสัญญาชาติที่เป็นพื้นฐานของสิทธิมนุษยย์ในสังคม การที่นักศึกษาได้มีประสบการณ์อย่างเข้มข้นด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันเพื่อสิทธิ ของคนไทยพลัดถิ่นมาอย่างต่อเนื่อง และมีปัจจัยเอื้อทั้งภายในตัวตนของนักศึกษา ปัจจัยเอื้อจาก กระบวนการทำงานที่ให้นักศึกษาได้ร่วมวางแผนและลงมือทำด้วยตัวเอง และปัจจัยสนับสนุนจาก หลายฝ่าย จึงมีผลสำคัญต่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะที่นำไปสู่การเข้าร่วมเรียนรู้และขับเคลื่อน กับปัญหาของประชาชนกลุ่มต่างๆ และพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมตามสถานการณ์ที่เป็นจริงของแต่ละคน โดยจะพัฒนาตามการเรียนรู้และการลงมือทำงานประสบการณ์เชิงชุมชนของแต่ละคน ช่วยเสริมสร้างพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะที่เข้มข้นและยั่งยืน จนนำไปสู่อุดมการณ์ที่มั่นคงของแต่ละคน

3. การแสดงออกถึงการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะมีหลายลักษณะ อาทิเช่น การที่นักศึกษาอาสาสมัครโครงการนี้อีกหลายๆ ครั้ง แม้จะไม่มีผลตอบแทนหรือผลต่อการเรียนเชิง คะแนน หรือพ้นจากตำแหน่งในสโมสรนักศึกษา กระทั่งจบการศึกษาไปแล้ว ที่สำคัญคือ การมีความสนใจไปเรียนรู้ร่วมกิจกรรมที่ประชาชนเดือดร้อนต่างๆ อีกจำนวนมาก ซึ่งอาจมีทั้งไป ร่วมกับกิจกรรมสโมสรนักศึกษา หรือไปร่วมกับศูนย์ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรม หรือไปกันเอง แสดงถึงความสำนึกพื้นฐานของจิตสำนึกสาธารณะที่สำคัญประการหนึ่ง คือความเชื่อมั่นในพลังของตนเองว่าจะสามารถมีส่วนร่วมเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังคมได้และสะท้อนถึงความ เข้มแข็งของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้การตัดสินใจเลือกการทำงานหลังจบการศึกษา ของหลายๆ คน สะท้อนผลของการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ ที่ยังมุ่งหวังจะทำงานช่วยเหลือสังคมอย่างจริงจังต่อไป เช่น การไปทำงานด้านธุรกิจเพื่อสังคม การไปทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนการทำงานที่ต้องประสานงานกับชุมชนต่างๆ รวมทั้งเส้นทางของการมุ่งหวังจะเป็นนักการเมืองรุ่นใหม่เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและสังคมที่ดีงามในความคิดของตน จำนวนหนึ่งทำงานอิสระ กลับไปทำงานที่ภูมิลำเนา ทำงานราชการและเป็นนักธุรกิจ แต่ก็น่าจะอนุมานได้ว่า จิตสำนึก สาธารณะที่พัฒนาขึ้นในวัยเรียนผ่านโครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่นนี้ จะยังคงเป็นส่วนหนึ่ง ของภาพประทับใจและแนวคิดในการดำรงวิถีชีวิต

ของแต่ละคนต่อไป

4. บทบาทของวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม ในการทำ MOU “โครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น” กับกรมการปกครองและภาคีเครือข่าย ในภารกิจที่ช่วยเหลือชุมชนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง แม้ไม่มีงบประมาณใดๆ สนับสนุนจากราชการ เป็นฐานตั้งต้นให้เกิดภารกิจเชิงชุมชนที่ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เข้มข้น รวมถึงโครงการอื่นๆ ต่อเนื่อง เมื่อประกอบกับโครงสร้างการดำเนินงานของวิทยาลัยฯ ที่จัดตั้ง “ศูนย์ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรม” ขึ้น เพื่อดำเนินภารกิจร่วมกับภาคประชาสังคม และภาคประชาชนนอกมหาวิทยาลัย ในกิจกรรม นอกห้องเรียนเชิงชุมชน ซึ่งมีทั้งกิจกรรมร่วม และการได้รับเงินทุนสนับสนุนกิจกรรม อีกทั้งการมี “สโมสรนักศึกษาวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม” ที่เป็นทางการและได้รับการยอมรับจากวิทยาลัยฯ คณะอาจารย์ และนักศึกษาเป็นกำลังหลักในการรับผิดชอบการดำเนินงานโครงการฯ นี้ และโครงการอื่นๆ ร่วมกับศูนย์ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรม วิทยาลัยฯ และหลายๆ กิจกรรมร่วมกับฝ่ายพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต จนเป็นที่ยอมรับของเครือข่ายต่างๆ รวมทั้งในมหาวิทยาลัย ที่สำคัญคือการสนับสนุนงบประมาณสมทบจากกองทุนนวัตกรรมสังคม และมหาวิทยาลัยรังสิตในโครงการต่างๆ ดังแผนภาพนี้

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม ควรอย่างยิ่งที่จะพัฒนางาน “โครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น” ตาม MOU กับกรมการปกครอง ร่วมกับภาคีเครือข่ายต่อไป โดยสนับสนุนบทบาทของศูนย์ ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรม และสโมสรนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนางานเชิงนโยบาย ให้มีความคืบหน้าและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในโครงการนี้ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เครือข่ายแก้ปัญหาการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่น มูลนิธิชุมชนไทย รวมทั้งพัฒนาโครงการที่มีกระบวนการทำงานกับชุมชนอย่างต่อเนื่องเช่นนี้ เพิ่มเติม เพื่อให้มีความหลากหลายและขยายให้นักศึกษามีโอกาสเข้าร่วมมากยิ่งขึ้น

2. การค้นพบจากงานวิจัยว่า จุดเริ่มต้นของแต่ละคนส่วนใหญ่เริ่มจากการมีโอกาสดำเนินงาน เชิงอาสาแบบมนุษยธรรม รวมทั้งกิจกรรมรายวิชา และกิจกรรมต่างๆ นอกห้องเรียนของวิทยาลัยฯ เมื่อได้มาร่วมโครงการคืนสัญชาติคนไทยพลัดถิ่นก็จะยิ่ง

พัฒนาต่อเนื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นควรมีการพัฒนากิจกรรมหลากหลายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ นักศึกษารุ่นใหม่ๆ ได้มีโอกาสเรียนรู้ ความรู้สึกที่ตึงตางต่อผู้คนที่เกิดความเข้าใจต่อสังคม และจะช่วยเป็นพื้นฐานให้กับนักศึกษาต่อยอดเสริมสร้างและพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะดียิ่งขึ้น

3. การพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรีที่สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมเชิงชุมชน ให้เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน เช่น การเปิดวิชาเลือก 6 หน่วยกิตในภาคฤดูร้อน เพื่อเป็นทางเลือกให้นักศึกษาที่สนใจจะไปเรียนรู้ประสบการณ์เชิงชุมชนสามารถไปได้ 1-2 เดือน

4. การให้โอกาสและทางเลือกในการฝึกงานแก่นักศึกษาตั้งแต่ปีที่ 2 และสามารถเลือกฝึก แยกได้สองครั้งๆ ละสองเดือน เพื่อให้ นักศึกษาค้นพบความสนใจที่ชัดเจนของตนเอง และเตรียมการพัฒนาศักยภาพได้สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง

ข้อเสนอแนะต่อมหาวิทยาลัย

1. การสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมทางสังคมอย่างมีแผนงานชัดเจน และต่อเนื่อง

2. การจัดให้มี “ทุนนักกิจกรรมทางสังคม” สำหรับนักเรียนที่มาศึกษาต่อมหาวิทยาลัยรังสิต เพื่อให้โอกาสแก่นักเรียนที่มีจิตอาสาดำเนินงานกิจกรรมทางสังคมมาก่อน และเป็นกำลังเสริมให้ คณะต่างๆรวมทั้งมหาวิทยาลัย ในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะต่อไป

3. สนับสนุนให้มีการจัดทำเว็บไซต์จิตอาสาโดยตรงของมหาวิทยาลัย หรือดำเนินการโดย สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต เนื่องจากกิจกรรมรายวิชาของหลายคณะมีการส่งเสริมให้ นักศึกษามีจิตอาสาไปเรียนรู้และช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนต่างๆอยู่เป็นประจำ ถ้างานของมหาวิทยาลัย หรือสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัย ได้มีการรวบรวมและริเริ่มกิจกรรมจิตอาสาต่างๆ เพื่อให้ นักศึกษาได้ร่วมงานจิตอาสา และอาจพัฒนาเป็นโครงการที่มีแผนงานชัดเจนและต่อเนื่อง โดยนักศึกษาทุกคนสามารถมาเรียนรู้และร่วมงานด้วย จากงานวิจัยพบว่าการได้ทำงานจิตอาสา รูปแบบต่างๆ เป็นฐานของการก้าวต่อไปในงานที่ยากและซับซ้อนขึ้น อันจะส่งเสริมการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาตามที่มหาวิทยาลัยมุ่งหวัง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ น่าจะเป็นฐานในการวิจัยเพื่อปฏิรูปการศึกษาที่ไม่ใช่เพียงแต่การปรับปรุงระบบกิจกรรมนอกห้องเรียน การทำงานจิตอาสา การสอน การสอบ การให้คะแนนหรือระบบการฝึกงาน แต่ควรต้องมีการปรับปรุงปรัชญาการศึกษาพัฒนาเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ที่ออกนอกกรอบเดิม และมีทางเลือกใหม่ๆ ในการพัฒนานักศึกษา เพื่อให้เป็นคนที่มีความรู้ของสังคมและมีจิตสำนึกสาธารณะต่อสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2561). ประวัติศาสตร์ขบวนการกรรมกร ขบวนการชาวนาและนักศึกษา . *วารสารวิจัยสังคมปีที่ 41*.
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2543). *ประสบการณ์ชีวิตและข้อคิดสำหรับหนุ่มสาว* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ :มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ป๋วย อึ๊งภากรณ์ .(2558). *คมความคิด ลิขิตอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์*, งานรำลึกอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ 9 มีนาคม 2558. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เปาโลแพร์. (2559). การศึกษาของผู้ถูกกดขี่ Pedagogy of the Oppressed ใน อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง.*วารสารสงขลานครินทร์ (สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์)*, 22(2).
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2544). *ลุกขึ้นสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย . คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- พฤตศิลาณ ชุมพล. (2546). *ความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจวร. (2543) . *สำนักไทยที่พึ่งปรารถนา* . กรุงเทพฯ: มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย .
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2543). *จุดประกายการปฏิรูปการเรียนรู้สู่สหสวรรค์ใหม่*. กรุงเทพฯ :คุรุสภา ลาดพร้าว
- วัลลยา ธรรมอภิบาล. (2555). *การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างจิตสาธารณะ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี*. มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา.
- วิทยากร เชียงกุล. (2511). *เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน*. วารสารชุมทอง วันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยากร เชียงกุล. (2543). *อันจึงมาหาความหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 15) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สามัญชน.
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์. (2546). *ปุมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ.
- สิริพร สมบูรณ์บูรณะ. (2550). *ความอยู่รอดของชุมชนข้ามชาติบนเส้นพรมแดนไทย-พม่า กรณีศึกษาชุมชนไทยพลัดถิ่นระนอง-เกาะสอง (ไทย-พม่า)*, *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 1(1).

- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2547). *การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ.
- เสนีย์ เสาวพงศ์. (2543). *ปีศาจ* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรคบุ๊คส์.
- เสนีย์ เสาวพงศ์. (2496). *ความรักของวัลยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รวมสาส์น.
- แอสเน กีร์ตินวนันท์. (2552). *การพัฒนาสังคมและชุมชนภายใต้จิตสาธารณะ*. วารสาร *การเมืองการปกครอง*, 9(2).
- สุนี ไชยรส. (2561). *บทบาทภาคประชาสังคม: เราคือการเมืองภาคประชาชน*. สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรังสิต .
- สุนี ไชยรส. (2561). *เอกสารประกอบการสอน "วิชาการเมืองกับสิทธิชุมชน"* วิทยาลัย นวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สุริยะใส กตะศิลา. (2561). *บทบาทของม.รังสิตกับการขับเคลื่อนธรรมาภิบาลไทย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต .
- สุวิจิต จรุงเกียรติกุล. (2561). *เว็บทรูปลูกปัญญา* โพสต์โดย plook teacher, 13 มีค 61 สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน, ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- หฤทัย อาจปวร. (2544). *ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำรูปแบบ การดำเนินชีวิต*. สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์ .
- อนุชาติ พวงลำสี และวีรบูรณ์ วิสารทกุล. (2543). *ประชาสังคม : คำ ความคิดและความหมาย*[จุลสาร]. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อำพรธณ โอดระกุล. (2515). *เจ้าชายน้อย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อนุช อาภาภิรม. (2519). *โลกทรรศน์เยาวชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2) . กรุงเทพฯ : ศูนย์สังคมนิทรรศน์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2559). *ขบวนการสิทธิมนุษยชน : กรณีขบวนการสิ่งแวดล้อม และ ขบวนการสตรี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- เสนห์ จามริก. (2516). *หลักการ สิทธิ เสรีภาพ หลังปฏิวัติ ตุลาคม 2516*. ปาฐกถา มูลนิธิโกลด คีมทอง ครั้งที่ 2 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2518 ณ ห้องประชุมคณะ ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the source of learning and Development*. New Jersey: Prentice-Hall.